

Àrea: Educació Superior

Anàlisi de competències en el Pràcticum de Pedagogia de la Universitat de Barcelona

Autors:

Iolanda Garcia Gonzalez; Mercè Boix Navarro; Francesc Martínez Olmo; Elena Noguera Pigem; Núria Rajadell Puiggròs; Marta Sabariego Puig¹.

Nom del departament/grup i institució:

Departaments de: Teoria i Història de l'Educació; Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació; Didàctica i Organització Educativa de la Universitat de Barcelona.

Dades de contacte: iolanda.garcia@ub.edu; fmartinezo@ub.edu

Resum:

El procés de convergència vers l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES), iniciat a partir de la declaració de Bolonya, col·loca l'assignatura del Pràcticum en una situació fonamental dins dels plans d'estudi de les titulacions. Això ens obliga a repensar-lo a partir dels nous paràmetres didàctics i organitzatius de l'EEES. El projecte de recerca *Millora i reorientació del Pràcticum de Pedagogia vers l'EEES*² s'ha proposat una revisió del Pràcticum de Pedagogia de la UB des de diferents angles: l'estudi de l'ocupabilitat i la inserció laboral dels titulats de Pedagogia, la gestió i l'organització virtual de les tasques relacionades amb la coordinació del Pràcticum, així com l'elaboració d'un pla docent i un dossier de recursos per als tutors i tutores. En aquest article ens centrem exclusivament en el treball realitzat en relació a l'anàlisi de les competències que el Pràcticum de Pedagogia ha de permetre desenvolupar entre els estudiants. Aquest treball té especial vinculació amb l'elaboració d'un pla docent, però a la vegada és transversal als altres eixos esmentats.

¹ Els autors són professors i professores de la Universitat de Barcelona (UB) de diferents especialitats i departaments. Tots ells formaven part de l'equip de coordinació del Pràcticum de Pedagogia de la UB durant el curs 2005/2006.

² Aquest projecte ha estat desenvolupat pels integrants dels equips de coordinació del Pràcticum dels cursos 2004/2005 i 2005/2006 respectivament i coordinat pel professor Francesc Martínez Olmo, com a investigador principal del projecte. Es tracta d'un projecte finançat per l'ICE de la Universitat de Barcelona, dins de la convocatòria REDICE'04 per a grups de recerca en docència universitària.

Text:

1. Plantejament de la recerca

Aquest article presenta una investigació desenvolupada durant els cursos acadèmics 2004/2005 i 2005/2006, amb la finalitat d'involucrar el Pràcticum de Pedagogia de la UB³ en un procés d'optimització i reorientació, en línia amb les premisses introduïdes per l'EEES. Aquest propòsit s'ha abordat a través de quatre fronts:

1. La potenciació de l'ocupabilitat i la inserció laboral dels estudiants a través d'un Pràcticum que complementi la dimensió universitària acadèmica-formativa amb la professionalitzadora.

2. El desenvolupament del Pràcticum, a través d'una major eficiència en la seva gestió i organització, principalment a través de les tres vies següents: a) la consolidació d'un campus virtual i l'optimització de la base de dades informatitzada; b) l'elaboració d'un Pla Docent del Pràcticum, amb la intenció d'homogeneïtzar els criteris d'organització anual de l'assignatura, els continguts comuns a treballar, així com les funcions i competències dels col·lectius implicats; c) l'elaboració d'una carpeta de recursos per als tutors d'universitat i de les institucions de pràctiques.

3. La formació dels col·lectius vinculats al Pràcticum (estudiants, tutors d'universitat -TU-, tutors de les empreses i institucions de pràcticum -TEIP- i equip de coordinació) a través de diverses activitats com ara: trobades d'intercanvi; sessions informatives adreçades als estudiants; sessions de treball i reflexió amb els tutors, assistència a congressos sobre la temàtica per part de l'equip de coordinació, etc.

4. L'avaluació i el seguiment sistemàtic de les innovacions introduïdes per mitjà de: a) la realització d'estudis sobre les tasques i competències desenvolupades pels estudiants en els diferents àmbits de pràctiques; b) l'elaboració d'instruments de mesura de caràcter quantitatiu (qüestionaris i fitxes d'avaluació) per fer el seguiment tant de l'alumnat llicenciat com de l'alumnat en pràctiques; c) l'elaboració anual de la Memòria del Pràcticum com a via de difusió de les conclusions i propostes entre els òrgans de govern i gestió oportuns.

El mètode de recerca utilitzat per aplegar aquest seguit d'accions es fonamenta en el model d'avaluació de programes CIPP (Stufflebeam, 2003), adaptat a les necessitats i les possibilitats reals del nostre context. D'acord amb aquest model, hem organitzat el pla de recerca en quatre etapes o eixos de treball: a) l'anàlisi del context, b) el disseny del programa, c) el procés d'aplicació i d) el "producte" o resultat obtingut. Aquesta estructura metodològica bàsica s'ha bastit amb l'ús d'estratègies complementàries de tipus quantitatiu i qualitatiu, com ara l'aplicació de qüestionaris, la realització de grups de discussió i l'anàlisi de documents.

³ Actualment el Pla d'estudis de Pedagogia a la Universitat de Barcelona contempla el Pràcticum a través de dues assignatures: el Pràcticum I o d'Iniciació, al primer curs i al quart curs el Pràcticum II o Implicació. El projecte que descrivim en aquest article es centra bàsicament en l'assignatura Pràcticum II.

L'extensió d'aquest text no ens permet fer referència a la totalitat d'accions dutes a terme dins el marc d'aquest complex disseny de recerca, pel que hem optat per centrar-nos en la descripció d'una de les línies de treball: l'anàlisi de les competències a treballar dins del Pràcticum de Pedagogia com a base per a l'elaboració del Pla Docent, és a dir, la identificació de les competències clau que els estudiants han de poder desenvolupar al Pràcticum de Pedagogia.

2. Justificació del treball

L'adopció d'un enfocament del Pla docent del Pràcticum de Pedagogia basat en el desenvolupament de competències professionals es pot argumentar de formes diverses. D'una banda, el Pràcticum fa possible l'accés dels estudiants a un escenari professional real, situació que afavoreix l'activació de les competències vinculades a les necessitats de dit escenari específic. Dit d'una altra manera, permet a l'estudiant posar en joc les competències que dins d'aquest escenari s'exigeixen a un professional de la pedagogia. L'enfocament del treball per competències afavoreix, per tant, un treball acadèmic més coherent amb les demandes del mercat laboral pel que fa al perfil de pedagog que la societat requereix.

A banda d'aquest argument i des d'una perspectiva més acadèmica, tot el professorat implicat en el Pràcticum de Pedagogia (tutors/es i equip de coordinació) considerem que un treball d'identificació de les competències clau cobra especial sentit en un moment en que la construcció de l'EEES fa necessària la reflexió i la revisió dels continguts, les metodologies, els recursos i materials a utilitzar en el Pràcticum, tal com succeeix amb la resta de matèries. En aquest sentit, enfocar el Pràcticum vers el desenvolupament d'unes competències determinades constitueix únicament un punt de partida, previ a la discussió de les metodologies de treball i d'avaluació més adequades, la definició de rols i funcions dels agents implicats, o les condicions i recursos necessaris. En definitiva, aspectes previs a l'organització global del Pràcticum d'acord amb un model de treball per competències.

En síntesi, en el marc de la recerca que presentem, ens hem proposat identificar aquelles competències clau que es poden treballar en totes les institucions de pràctiques i dins de qualsevol àmbit, és a dir, les competències transversals; així com aquelles competències específiques, més relacionades amb el perfil professional que el pedagog desenvolupa a cada una d'aquestes institucions⁴.

3. Desenvolupament de la recerca

Tot seguit descrivim el procés seguit en els quatre àmbits o eixos esmentats prèviament, en relació a l'objectiu o línia de treball plantejat:

1. Context

L'anàlisi del context, desenvolupada a través de diferents accions, ens ha permès detectar que el Pràcticum II -també anomenat "d'implicació", realitzat durant el

⁴ Com veurem a continuació, la selecció de les competències específiques s'ha realitzat, des d'aquesta òptica més professional, considerant el tipus d'empreses o institucions de pràctiques que en aquests moments estan col·laborant amb el Pràcticum.

darrer curs dels estudis de Pedagogia-, juga un paper molt important en el nivell d'ocupabilitat que assoleixen els estudiants i, com a conseqüència, en les seves possibilitats d'inserció laboral. Aquests resultats ens han empès a plantejar-nos fins a quin punt el Pràcticum II de Pedagogia permet als estudiants desenvolupar les competències necessàries per assolir el nivell d'ocupabilitat desitjable i accedir a l'àmbit laboral amb la preparació necessària per respondre als requeriments que actualment se li plantegen a un professional de la pedagogia. A la vegada, l'anàlisi del context ens indica que la identificació de les competències clau del pedagog ha d'integrar la perspectiva dels professionals i potencials ocupadors dels llicenciats en pedagogia.

2. Disseny

El disseny d'una estratègia d'anàlisi de les competències clau a treballar des del Pràcticum ha implicat la planificació d'actuacions a dos nivells: a) El disseny d'una proposta conjunta (de l'equip de coordinació i del conjunt de tutors i tutores de la universitat –TUs-) d'actualització del pla docent del Pràcticum; i b) El disseny d'una estratègia d'implicació dels tutors de les institucions col·laboradores –TEIPs- en la identificació de les competències clau del perfil del pedagog.

- a) L'elaboració d'un Pla Docent del Pràcticum de Pedagogia es planteja com un procés de treball conjunt que parteixi de la perspectiva del propi col·lectiu de professors-tutors (TUs) que l'han d'adoptar i aplicar. La intenció és que el Pla Docent no sigui una imposició donada des de l'equip de coordinació, per tal d'evitar les lògiques resistències que això generaria. A la vegada, però, es tracta d'oferir un marc comú al que es puguin acollir els principis i tendències dels programes docents dels respectius tutors. Aquest tipus d'enfocament permet, a més a més, implicar el professorat en un procés d'actualització i formació constant en relació a la tasca de tutorització, que posi l'èmfasi en l'intercanvi reflexiu amb l'estudiant. Ens referim a un intercanvi centrat en la detecció de les competències activades durant el període de pràctiques, l'anàlisi dels aprenentatges realitzats, de reconeixement de les pròpies limitacions, del paper com a pedagog dins de la institució de pràctiques, etc.
- b) La implicació dels tutors de les institucions col·laboradores en la identificació de les competències clau, passa per dissenyar una estratègia que proporcioni espais de diàleg i de treball en que puguin participar també els professionals de les institucions, en qualitat d'agents clau.

3. Procés

La revisió del Pla Docent del Pràcticum ha implicat nombroses reunions i sessions de treball entre l'equip de coordinació i el col·lectiu de tutors i tutores de la universitat al llarg dels cursos 2004/2005 i 2005/2006.

Concretament, durant el curs 2005/2006, s'han organitzat tres sessions de discussió dins de la "*VIII Trobada de tutors i tutores del Pràcticum de l'Ensenyament de Pedagogia*", centrades en els temes: les institucions de Pràcticum

i les competències professionals⁵.

A més a més, s'ha aprofitat la "*Trobada anual de Centres i Institucions del Pràcticum de Pedagogia*" per explorar la consistència de les conclusions assolides a les reunions del grup de tutors de la universitat. Així, aquesta trobada ha permès donar a conèixer la feina (més acadèmica) realitzada entre el col·lectiu de tutors de les institucions (TEIPs) i a la vegada, implicar-los en el procés de treball. En aquesta trobada, els TEIPs distribuïts d'acord amb els tres àmbits del Pràcticum (formal, sociocultural i empresarial) van discutir sobre el tipus de tasques desenvolupades per l'alumnat durant el període de pràctiques. L'objectiu consistia en contrastar la idoneïtat de les competències específiques seleccionades i, a la vegada, identificar els seus components bàsics, és a dir, les funcions i àrees disciplinàries implicades.

4. Producte

Com a resultat de la dinàmica de treball iniciada amb el col·lectiu de professors-tutors de la universitat s'ha elaborat una primera proposta de les competències professionals transversals (taula 1) i específiques (taula 2) a desenvolupar dins del Pràcticum II de Pedagogia de la Universitat de Barcelona⁶.

Es tracta, com diem, d'una primera versió que ha de sotmetre's encara a un procés d'avaluació i revisió per part de tots els col·lectius implicats. La selecció de competències s'ha realitzat a partir de diferents documents publicats sobre la temàtica per part d'organismes competents (com és el cas del Llibre Blanc de l'ANECA per al disseny del grau de Pedagogia i els resultats del Projecte Tuning en el marc europeu), però a la vegada, es troba vinculada fonamentalment a un perfil del/a pedagog/a contextualitzat en la nostra pròpia realitat. És a dir, un context que es caracteritza per cobrir un espectre professional que inclou els àmbits d'educació formal, sociocultural i empresarial.

⁵ En aquesta dinàmica i en la proposta resultant van participar els membres de l'equip de coordinació autors d'aquesta contribució, així com els tutors i tutores de la Facultat de Pedagogia: M.Bartolomé; M.Fisas; J.A.García; M.Gurrera; E.Martí; D.Millán; N.Obiols; C.Oliver; B.Piqué, F.Raventós, M.Rodríguez, M.L.Rodríguez i M.P.Sandín.

⁶ Aquest document es va presentar a les *Jornadas sobre el Futuro Grado de Pedagogía*, celebrades a Barcelona, els dies 2 i 3 de juny de 2006. Les taules 1 i 2 presentades en aquesta contribució corresponen exactament a la proposta de competències acordada, redactada en llengua castellana, segons consten al document presentat. [Tutors i Coordinació del Pràcticum de Pedagogia (2006). Competencias del Pràcticum de pedagogía. A: Jornadas sobre el Futuro Grado de Pedagogía. Barcelona. <<http://jornadapedagogia.com>>].

Taula 1: Competències transversals proposades per al Pràcticum d'implicació de Pedagogia (Tutors i Coordinació del Pràcticum de Pedagogia, 2006).

	COMPETENCIA	ELEMENTOS DE LA COMPETENCIA
1	Competencia académico-cognitiva.	1.1. Capacidad de análisis y síntesis. 1.2. Capacidad de razonamiento crítico y autocrítico. 1.3. Capacidad para comparar y extraer el valor añadido. 1.4. Capacidad para continuar aprendiendo. 1.5. Capacidad para crear e innovar. 1.6. Capacidad para comunicarse en otras lenguas. 1.7. Capacidad para buscar nuevos estímulos.
2	Competencia para informar y comunicar.	2.1. Capacidad para gestionar (seleccionar, interpretar y evaluar) la información. 2.2. Capacidad para construir e implementar estrategias de búsqueda de información. 2.3. Capacidad para comunicar resultados e ideas.
3	Competencia para resolver problemas y tomar decisiones.	3.1. Capacidad para resolver situaciones problemáticas. 3.2. Capacidad para tomar decisiones. 3.3. Flexibilidad para adaptarse a nuevas situaciones. 3.4. Capacidad para organizar y planificar el trabajo. 3.5. Capacidad para emprender y liderar.
4	Competencia para trabajar en equipo.	4.1. Capacidad para trabajar en equipo. 4.2. Capacidad para crear y/o gestionar equipos interdisciplinares. 4.3. Habilidad para relacionarse con los demás.
5	Competencia para el trabajo en contextos informáticos, virtuales y a distancia (e-learning).	5.1. Conocer y usar la informática en el ámbito pedagógico. 5.2. Conocer y usar metodologías didácticas de aplicación virtual. 5.3. Conocer y usar técnicas tutoriales en el trabajo e-learning.
6	Competencia para conocer e implicarse en diferentes contextos.	6.1. Capacidad para reconocer y aceptar la diversidad y la multiculturalidad. 6.2. Capacidad para crear metodologías adaptadas a las diferencias sociales, culturales y personales.
7	Competencia para el ejercicio ético de la profesión.	7.1. Sensibilidad hacia los temas medioambientales, sociales, culturales, personales, etc. 7.2. Compromiso con el logro de la calidad. 7.3. Capacidad para reflexionar sobre la responsabilidad profesional y actuar en función de ella.

Taula 2: Competències específiques proposades per al Pràcticum d'Implicació de Pedagogia (Tutors i Coordinació del Pràcticum de Pedagogia, 2006).

- a) Fundamentar, diseñar y evaluar el uso de medios didácticos (las nuevas tecnologías aplicadas; materiales educativos; recursos didácticos impresos, visuales, auditivos, audiovisuales e informáticos) en diferentes contextos educativos (reales y virtuales- e-learning) no formales.
- b) Diseñar, aplicar y evaluar programas de intervención y procesos de formación en diferentes sujetos y contextos (personal, familiar, social y profesional).
- c) Diseñar y aplicar técnicas e instrumentos de diagnóstico para detectar necesidades, capacidades y factores de exclusión y disminución social.
- d) Asesorar y coordinar la elaboración de planes de formación, consulta y mediación.
- e) Diseñar y desarrollar estrategias y procesos de evaluación de programas, centros e instituciones profesionales y recursos de carácter formativo.
- f) Diseñar y desarrollar procesos de investigación aplicados a diferentes contextos educativos.
- g) Gestionar y coordinar unidades de producción y difusión de recursos y materiales formativos.
- h) Realizar materiales-guía para orientar en el uso didáctico de medios educativos y el desarrollo de procesos de formación.
- i) Coordinar el diseño, la aplicación y la evaluación de programas de formación a través de las TICs (e-learning).
- j) Colaborar y asesorar en la elaboración de programas socioeducativos en los medios y redes de comunicación e información (radio, televisión, prensa, internet, etc.).
- k) Realizar la gestión profesional de los recursos humanos, materiales y funcionales en entornos de educación y formación.

La *Trobada anual de Centres i Institucions del Pràcticum de Pedagogia* del curs 2005/2006 ens ha proporcionat una primera perspectiva de les tasques que els diferents centres sol·liciten als estudiants. A la vegada, ens ha suggerit la necessitat de realitzar algunes esmenes en la formulació de les competències específiques seleccionades. No obstant, es tracta encara d'una aportació provisional i sense la suficient precisió per permetre'ns una anàlisi profunda de l'adequació real de les competències específiques seleccionades. Per aquest motiu, no hem incorporat encara cap modificació respecte la proposta inicial, doncs considerem que cal continuar treballant abans d'arribar a l'elaboració d'una proposta més definitiva. A tal fi, un exemple del tipus d'aspectes que mereixen especial atenció és l'establiment d'un marc conceptual i una terminologia compartits per tots els col·lectius implicats en el projecte.

5. Conclusions i propostes de continuïtat

Com a primera valoració del procés de treball iniciat en la línia exposada, hem de dir que el nivell de receptivitat i de participació dels diferents col·lectius amb responsabilitats dins del Pràcticum s'ha vist incrementada al llarg del desenvolupament del projecte. Pensem que la possibilitat d'implicar-se en un treball conjunt que els permet compartir un compromís respecte la millora de la qualitat del Pràcticum, té un efecte motivador que els anima a sistematitzar els procediments i principis en que es fonamenta la seva tasca docent quotidiana. Malgrat tot, cal continuar insistint a nivell departamental, en la necessitat de prendre la matèria del Pràcticum amb la serietat que mereix, per tal d'evitar casos individuals i situacions que bloquegen la seva optimització. En aquest sentit, considerem que la funció de l'equip de coordinació com a impulsor i generador d'iniciatives, però a la vegada com a marc referencial, aglutinador i organitzador del coneixement que es va construint, és clau per arribar a produir propostes amb la suficient concreció com per orientar la presa de decisions.

Pel que fa a la valoració concreta del producte de la recerca, en tant que elaboració d'un Pla Docent del Pràcticum que incorpori una proposta de competències a treballar, és que cal assolir un major nivell d'aprofundiment i d'especificació dels perfils i competències professionals a desenvolupar, així com un disseny acurat de les estratègies metodològiques a posar en pràctica per aconseguir-ho. Podríem dir que el coneixement generat en el procés de treball descrit ens proporciona una primera perspectiva de la situació i certes orientacions per a la planificació del treball posterior, però encara no es tracta d'un coneixement suficientment fonamentat i útil per esdevenir criteri d'actuació.

Així doncs, algunes de les propostes de continuïtat del treball iniciat consisteixen en: a) el disseny d'un pla de treball en què intervingui una mostra reduïda d'institucions de pràctiques i de TEIPs, amb l'objectiu d'analitzar les competències transversals i específiques que es posen en joc a les respectives institucions, a partir de la proposta de competències existent; b) el disseny d'una estratègia de treball col·laboratiu entre l'equip de coordinació, el professorat-tutor de la universitat i el conjunt de TEIPs implicats, amb la finalitat de pactar una metodologia integrada, coherent amb el treball per competències, que clarifiqui les funcions de cada col·lectiu i que quedi recollida al Pla Docent com a marc referencial comú.

Entre les dificultats trobades en el procés, volem destacar especialment la necessitat d'inversió de gran quantitat d'esforç i temps, donada la complexa realitat del Pràcticum i la dificultat que suposa mobilitzar els diferents col·lectius com a participants en una recerca. Una dedicació que desborda els recursos personals i materials donats, cosa que obstaculitza i alenteix el ritme de treball que seria desitjable.

A nivell organitzatiu, cal tenir en compte que el ritme natural dels cursos, unit a l'estructura pròpia del Pràcticum, imposen certs condicionants, a la vegada que obliguen a planificar les millores a molta distància de la seva implementació pràctica.

Considerem que el desenvolupament de més iniciatives com la que hem presentat en aquest treball pot contribuir al fet que els òrgans competents vagin prenent consciència de la importància del Pràcticum en l'assoliment, per part dels llicenciats de pedagogia, d'uns nivells òptims d'ocupabilitat i d'inserció laboral. A la vegada, esperem que no es desaprofiti l'oportunitat que ens proporciona la construcció de l'EEES a través de la revisió dels plans d'estudis, per evitar que la matèria del Pràcticum continuï tenint un paper marginal a la carrera de pedagogia i comenci a rebre l'atenció necessària per garantir la millora contínua de la seva qualitat.

Bibliografia recomanada

Agencia Nacional de Evaluación de la Calidad y Acreditación (2006) *Libro Blanco. Título de Grado en Pedagogía y Educación Social*. Vol. I y II Madrid: ANECA [en línia]. [Consulta: 21 de març del 2006]. Disponible a: <http://www.aneca.es/modal_eval/docs/libroblanco_pedagogia1_0305.pdf>

Goñi, J. M. (2005). *El espacio europeo de educación superior, un reto para la universidad. Competencias, tareas y evaluación, los ejes del currículum universitario*. Barcelona: Octaedro / ICE-UB.

Proyecto Tuning. [en línia]. [Consulta: 21 de març del 2006]. Disponible a: <<http://www.relint.deusto.es/TUNINGProject/index.htm>>

Rodríguez Moreno, M. L. (2006). *Evaluación, balance y formación de competencias laborales transversales*. Barcelona: Laertes.

Stufflebeam, D. L. (2003). The cipp model for evaluation. A: T. Kellaghan i D.L. Stufflebeam (Eds.) *The International Handbook of Educational Evaluation*. Boston: Kluwer Academic Publishers.